

nr. 778) bulunan yazmaları karşılaştırdığını, ayrıca Hanzâde'nin şerhinden de faydalandığını belirtmektedir. Eserin Teymüriyye nüshasına dayalı yeni bir neşri daha yapılmıştır (Beyrut 1407/1987).

Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn, Hanzâde diye tanınan Erzincanlı Üveys Vefâ b. Muhammed b. Ahmed tarafından *Minhâ-cü'l-yakîn şerhu Edebi'd-dünyâ ve'd-dîn* adıyla şerhedilmiştir (İstanbul 1328). Şârih, basılmış ve basılmamış beş nüshayı karşılaştırdığını, tefsir, hadis, ah-lâk ve divan türündeki kitaplara başvurarak kaynak ve usul düzeltmeleri yaptığını belirtmektedir. Şerhte gramer tahlilleri, terimlere getirilen tarifler ve genel açıklamalar yanında asıl metinde adları geçen bütün sahâbî, edip, şair, filozof ve diğer kişilerin kısa biyografileri verilmiştir. Sayfa kenarlarına düşülen birkaç not dışında nüsha farklarına işaretilmiştir. Şerhte ayrıca çeşitli âlim ve edebiyatçılardan nakiller yapılmış, Abdurrahman-ı Câmî ve Sa'dî-i Şîrâzî gibi bazı İran şairlerine ait Farsça manzumelere ve Türkçe beyitlere de yer verilmiştir. *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*'in, Lisânüddin İbnü'l-Hatîb'in hocalarından İbn Liyûn et-Tûcîbî tarafından yapılmış kısmi bir şerhi ve *Ma'rifetü'l-fezâ'il* adlı müellifi meçhul bir hulâsası da vardır (İA, VII, 409).

BİBLİYOGRAFYA :

Mâverî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn* (nşr. Mustafa es-Sekkâ), Beyrut 1978, nâşirin önsözü, s. 2-16; Hansârî, *Ravzâtü'l-cennât*, Tahran 1390, I, 255; Hanzâde, *Minhâcü'l-yakîn şerhu Edebi'd-dünyâ ve'd-dîn*, İstanbul 1328; M. Kürd Ali, *Künûzü'l-ecdâd*, Dimaşk 1369/1950, s. 231-232; Brockelmann, *GAL*, I, 483; *Suppl.*, I, 668; a.mlf., "Mâverî", *IA*, VII, 409; Mohammed Arkoun, "L'éthique musulmane d'après Mâwardî", *REI*, XXXI (1963), s. 1-31; M. Receb el-Beyyûmî, "el-İmâmü'l-Mâverî", *ME*, XLIV/10 (1973), s. 967-968.

MUSTAFA ÇAĞRICI

EDEBÜ'L-İMLÂ' ve'l-İSTİMLÂ'

(أدب الإملاء والإستعمال)

Abdülkerîm b. Muhammed
es-Sem'ânî'nin
(ö. 562/1166)
imlâ usulüne dair eseri.

Hadis yazdıran hoca ile hadis yazan talebenin uymaları gereken kuralları ele alan eser *imlâ'* konusunda günümüze ulaşan tek müstakil kitaptır. Müellif, bir arkadaşının isteği üzerine kaleme aldığı kısa ve özlü eserini bir girişle üç fasla ayırmıştır. Girişte hadis ilminin önemi,

hadisleri lafzan rivayet etmenin gereği, sahih hadisin ancak sahih senedle rivayet edileceği, hadis öğrenme usulleri içinde en makbulünün imlâ usulü olduğu, bu usulün Hz. Peygamber, sahâbe, tâbiîn ve tebeü't-tâbiîn (selef) dönemlerinde uygulanıp yaygınlık kazandığı belirtilmekte, daha sonraki devirlerde çeşitli beldelerde imlâ yoluyla hadis rivayet eden âlimlerin isimleri zikredilmektedir.

Birinci fasıl hadis yazdıran hocanın (mümlî) uyması gereken âdâb hakkında olup burada hocanın hadis rivayetine iyi hazırlanması, camilerde imlâ meclisleri düzenlemesi, rivayete başlamadan önce Kur'an'dan bir sûre okuması, hadisleri kitabından rivayet etmesi, sika* olan hocalardan rivayette bulunması, halk için faydalı olacak ibadet ve muâmelâta dair hadisler rivayet etmesi, hadislerin sağlamlık derecesini belirtmesi, rivayeti gereğinden fazla uzatıp dinleyenleri bıktırmaması ve yazılan hadislerin hocanın nüshası ile karşılaştırılması gibi konular üzerinde durulmaktadır.

İkinci fasıl, kalabalık meclislerde hocanın söylediklerini uzaktakilere nakleden kimse (müstemlî) ve onun uyması gereken âdâb hakkındadır. Burada müstemlînin yüksek bir yerde oturması veya ayakta durması, gür sesli ve dikkatli bir kişi olması, ders başlamadan önce Kur'an'dan bir sûre okuması, hadis yazdıracak hocayı kısaca tanıttıktan sonra ondan rivayete başlaması usulüne uygun olarak istemesi, hocanın söylediği şeyleri aynen tekrarlaması gibi hususlar ele alınmaktadır.

Üçüncü fasıl hadis yazan kimsenin uyaçağı esaslara dairdir. Bu bölümde talebenin Hz. Peygamber'in sünnetine uyması, mütevazî ve ağır başlı olması, hadis meclislerine erken gelmesi, daha önce gelenleri rahatsız etmeden oturması ve hocaya karşı saygılı davranması gibi hususlar işlenmektedir. Bunun ardından hadislerin yazılmasının câiz olup olmadığı meselesi ele alınmakta ve yazma âdâbı ile yazı malzemeleri üzerinde durulmaktadır. Müellif burada hokka, kalem, kalemlik, bıçak, mürekkep ve kâğıt hakkında bilgi vermektedir. Hadislerin güzel bir şekilde yazılmasını isteyen Sem'ânî başa besmele yazılması, besmenin altındaki satıra kendisinden hadis yazılacak hocanın tam adının kaydedilmesi, hadisin doğrudan hocadan duyulup yazılması, müstemlînin tekrarı sırasında gerekli düzeltme ve noktalamalara

rın yapılması, hadislerin arasına ayırıcı bir işaretin konulması gibi hususlara temas etmektedir.

Kitabın sonunda, imlâ ve istimlâ âdâbı konusunda daha geniş bilgi edinmek isteyenlere *Ṭırâzû'z-zeheb fî edebî't-taleb* adlı kitabını tavsiye eden Sem'ânî, 10 Receb 541'de (16 Aralık 1146) tamamladığı eserindeki bilgileri kendisine sendeleriyle birlikte ulaşan rivayetlere dayandırmakta ve bu rivayetleri hangi şehirlerde elde ettiğini de belirtmektedir. Bundan anlaşıldığına göre müellif eserini İsfahan, Bağdat, Belh, Cürcân, Dimaşk, Serahs, Merv, Herat, Nîşâbur başta olmak üzere sekseni aşkın beldeyi gezerek derlediği malzeme ile meydana getirmiştir. Bazı hocalarının hocası sıfatıyla birkaç yerde adı geçen Hatîb el-Bağdâdî'nin (bk. s. 48, 76, 86, 117) eserlerinden veya onunla aynı kaynaktan faydalandığı anlaşılan (krş. *Edebü'l-İmlâ'*, s. 42, 84, 88, 108, 163, 168; *el-Câmî' li-aḥlâkı'r-râvî ve âdâbî's-sâmî'*, I, 142, 257, 261; II, 60, 65, 66) Sem'ânî, naklettiği haberlerin sağlamlığı konusunda nâdirenden görüş belirtmektedir (bk. s. 45, 119, 125, 129, 135, 152).

Eserin İstanbul'da Millet Kütüphanesi'nde (Feyzullah Efendi, nr. 1557) bulunan tek nüshası Max Weisweiller tarafından, muhtevanın özetlendiği elli bir sayfalık Almanca bir girişle birlikte *Die Methodik Des Diktatkollegs (Adab al-İmlâ' wa'l-İstimlâ') von 'Abd-Âl-Karîm İbn Muhammad As-Sam'ânî* adıyla yayımlanmıştır (Leiden 1952). Ayrıca özet halinde bir tercümesi de Abdullah Aydınli tarafından neşredilmiştir (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Sem'ânî, *Edebü'l-İmlâ' ve'l-İstimlâ'* (nşr. M. Weisweiller), Leiden 1952 — Beyrut 1401/1981; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmî' li-aḥlâkı'r-râvî ve âdâbî's-sâmî'* (nşr. Mahmûd Tahhân), Riyad 1403/1983, I, 142, 257, 261; II, 60, 65, 66; Abdullah Aydınli, "İmlâ Usûlü ve es-Sem'ânî'nin *Edebü'l-İmlâ' ve'l-İstimlâ'*", *EAÜİFD*, sy. 5 (1982), s. 175-188.

ABDULLAH AYDINLI

EDEBÜ'L-KÂDÎ

(أدب القاضي)

İslâm muhakeme hukukunun
ve bu alanda yazılan
eserlerin genel adı.

Kelime olarak *edeb*, dinin ve aklın güzel görüp tavsiye ettiği bütün söz ve davranışları ifade eder. Bu sebeple mendup, müstehap ve nâfilelerle bazı sünnet ve

vâcîpler de kelimenin kapsamı içindedir. Edeb ve çoğulu olan âdâb bir iş ve sâ-nata, hal ve davranışa nisbet ve izâfe edildiği zaman o alana ait özel kuralları, incelikleri, o konuda uyulması gerekli dinî, ahlâkî ve meslekî esasları ifade eder (bk. ÂDÂB). Edebü'l-kâdî tamlaması dar anlamda hâkimin uyması gereken kuralları, hâkimden beklenen güzel davranışları ifade etmekle birlikte İslâm hukuk literatüründe giderek kadî, yargılama usulü ve adliye teşkilâtıyla ilgili konuların ele alındığı özel bir ilim dalının adı olmuştur. Ancak bu ilim dalının oluşumu fıkıhın genel teşekkül seyrinden farklı değildir.

Kur'an'da yargılama hukukuna genel ilkeler çerçevesinde, sünnette ise daha ayrıntılı biçimde birçok emir ve tavsiye ile temas edilmiştir. Hz. Peygamber'in, ilk dönem halife ve kadılarının hukukî ihtilâfları sonuca bağlamada ortaya koydukları zengin uygulama örnekleri, Hz. Ömer'in Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye yazdığı ve İmam Muhammed'in "kitâbü's-siyâse" adını verdiği konuyla ilgili mektup, yargılama hukuku alanındaki mevcut hukuk nazariyesinin önemli kaynaklarını teşkil ederler (mektubun kaynakları ve değerlendirilmesi için bk. Muhammed Hamîdullah, s. 425-436). Hukuk ekollerinin oluşumu ve fıkıh kitaplarının tedvinleriyle birlikte hâkimlerin tayini, görev ve sorumlulukları, hak ve yetkileri, yargılama usul ve esasları (bk. KAZÂ), hâkimi ve tarafları ilgilendiren genel ve özel tavsiyeler çok defa "edebü'l-kâdî, edebü'l-kazâ" gibi başlıklar altında incelenmiş, yargılama hukukunun şahitlik, yemin, ikrar gibi bazı alt konularına ayrı bölümler açıldığı da olmuştur. Fıkıh ilminin, hayatı her yönüyle bir bütün olarak ele alması sebebiyle onun alt bölümünün teşkil eden edebü'l-kâdîde hâkimin kişiliği, insanlarla ilişkileri, söz ve davranışları, giyim ve kuşamı da dahil olmak üzere özel hayatı, beşerî münasebetleri ve resmî göreviyle ilgili hususlar yol gösterici ve düzenleyici bir şekilde ele alınmış (bk. KADÎ), bu konuda belli bir gelenek oluşturulmaya çalışılmıştır. Çünkü hâkimin kişiliğinin ve özel hayatının, yargılamanın başarısı ve verilen hükmün saygınlığı ile yakın ilişkisi vardır. Bu açıdan bakıldığında, konunun fıkıh kitaplarında hukukî statüsünün yanında dinî ve ahlâkî yönleriyle bir bütün halinde ele alınmasının isabetli olduğu görülür. Konu başlığının "ahkâm" değil de "edeb-âdâb" kelimesiyle ifade edilmesi de bu amaca yöneliktir.

Yargılama hukukunun toplum hayatı ve kamu düzeniyle olan yakın ilgisi ve pratik hayatta duyulan ihtiyaçlar sebebiyle konunun fıkıh kitaplarında ayrı bir bölüm halinde ele alınmış olmasıyla yetinilmemiş, çoğu "edebü'l-kâdî" veya "edebü'l-kazâ" başlığını taşıyan müstakil eserler kaleme alınmaya başlanmış, giderek İslâm yargılama hukuku ve adliye teşkilâtıyla ilgili zengin bir hukuk nazariyesi ve literatürü oluşmuştur. İslâm hukuk ekollerinin bölgesel planda da olsa yargı birliğini ve yargı önünde eşitliği sağlama gibi önemli bir fonksiyon icra etmekte oluşu, kadıların bu amaçla belli mezhep disiplini içinde yetişmiş hukukçulardan tayin edilmesi, edebü'l-kâdî türündeki eserlerin mevcut hukuk ekollerine göre yazılmasını gerektirmiştir. Bu eserler, fıkıh kitaplarındaki ilgili bölümlere nisbetle daha hacimli olmalarının yanı sıra, yargılama usulü ve adliye teşkilâtıyla ilgili bütün aslî ve tâlî konulara bütünlük içinde yer vermeleriyle ve uygulamaya yönelik pratik bilgi ve örneklemelerle de dikkati çekerler.

Hâkim, dava, mahkeme, taraflar, deliller ve prosedür gibi yargılama hukukunun temel konularını ayrıntılı ve sistematik bir tarzda ele alan edebü'l-kâdî türünün ilk örneğini Ebû Yûsuf'un (ö. 182/798) yazdığı kaydedilir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 46; Sezgin, I/3, s. 54). İmam Muhammed, Hasan b. Ziyâd, Muhammed b. Semâa, Kâdî Ebû Hâzim Abdülhamîd b. Abdülazîz, Ebû Ca'fer Ahmed b. İshak el-Enbârî ve Ebû Muhammed Abdullah b. Hüseyin en-Nâsihî'nin *Edebü'l-kâdî*, Tahâvî'nin *Edebü'l-hükkâm* adlı eserlerinden de söz edilmekle birlikte Hanefî ekolünde Hassâf'ın (ö. 261/875) *Edebü'l-kâdî* adlı eseri ve bu eserin Sadrüşşehîd Ömer b. Abdülazîz tarafından yapılan şerhi ilk ve önemli kaynaklardan sayılmıştır (nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân, I-IV, Bağdad 1977-1978). Hanefî ekolünde bu konuda telif edilen Ebû'l-Mühel-leb Heysem b. Süleyman'a (ö. 275/888) ait *Edebü'l-kâdî* (nşr. Ferhân ed-Deşrâvî, Tunus 1970), Ebû'l-Kâsım Ali b. Muhammed es-Simnânî'ye (ö. 499/1106) ait *Ravzatü'l-kuḍât ve tarîku'n-necât* (nşr. Selâhaddin en-Nâhî, I-IV, Beyrut 1970, 1984), Alâeddin Ebû'l-Hasan Ali b. Halîl et-Trablusî'ye (ö. 844/1440) ait *Mu'înu'l-hükkâm* (Bulak 1300; Kahire 1310), Ebû'l-Velîd Lisânüddin İbnü's-Şih-ne'ye (ö. 882/1477) ait *Lisânü'l-hükkâm* (İskenderiyye 1299; Kahire 1310) adlı eserler bu türde yazılan matbu kitaplardandır. Mâlikî hukuk ekolünde Ebû

Abdullah Asbağ b. Ferec (ö. 225/840), Kâdî İyâz (ö. 544/1149) gibi âlimlerin konuyla ilgili eserlerinin yanı sıra İbnü'l-Münâsîf el-Ezdî'nin (ö. 620/1223) *Tenbîhü'l-hükkâm 'alâ me'âhizi'l-ahkâm* (nşr. Abdülhafız Mansûr, Tunus 1988), İbn Selmûn el-Kinânî'nin (ö. 767/1365) *el-İkdû'l-munazzam li'l-hükkâm* (Kahire 1301) ve Burhâneddin İbn Ferhûn'un (ö. 799/1397) *Tebşîratü'l-hükkâm* (Kahire 1301, 1958) adlı eserleri zikredilebilir. Şâfiî hukuk ekolünde bu dalda ilk eseri İmam Şâfiî'nin yazdığı yönündeki ifadeleri (Brockelmann, III, 297) şüphe ile karşılamak ve bunu, *el-Üm*'de "Edebü'l-kâdî" başlığını taşıyan ayrı bir bölümün bulunmasından kaynaklanan bir yanlışlık olarak düşünmek mümkündür. Şâfiî hukuk ekolünde Ebû Ubeyd Kâsım b. Selâm (ö. 224/838), Ebû Saîd Hasan b. Ahmed el-İstahrî, Muhammed b. Abdullah es-Sayrafi, İbnü'l-Haddâd el-Mısri, Muhammed b. Ali el-Kaffâl, Ebû Muhammed Hasan b. Ahmed el-Basri, Ebû Âsım el-Abbâdî (ö. 458/1066) gibi birçok âlimin bu dalda telif ettiği eserlerin yanı sıra, Ahmed b. Ebû Ahmed'in (İbnü'l-Kâs, ö. 335/946-47) *Edebü'l-kâdî* (nşr. Hüseyin Halef el-Cebûrî, Taîf 1989), Mâverîdî'nin (ö. 450/1058) *Edebü'l-kâdî* (nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân, I-II, Bağdad 1971-1972), Ebû İshak İbn Ebû'd-Dem'in (ö. 642/1244-45) *Kitâbü Edebü'l-kazâ* (nşr. Muhammed Mustafa ez-Zühaylî, Dimaşk 1982; nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân, I-II, Bağdad 1984; nşr. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Beyrut 1987), Şemseddin Muhammed b. Ahmed el-Minhâcî'nin (ö. 880/1475) *Cevâhirü'l-ukûd ve mu'înu'l-kuḍât ve'l-muvakkî'in ve's-şühûd* (I-II, Kahire 1955) ve Zekerîyyâ el-Ensârî'nin (ö. 926/1520) *İmâdû'r-rizâ' bi-beyâni âdâbi'l-kazâ* adlı eseri ile Abdürraûf el-Münâvî'nin (ö. 1031/1622) buna *Fethu'r-ra'ûfi'l-kâdir li-'abdihi hâza'l-âcizi'l-kâşîr* (nşr. Abdurrahman Abdullah Avaz Bekîr, I-II, Cidde 1406/1986) adıyla yaptığı şerh sayılabilir. Hanbelî hukuk ekolünde ise İbn Kayyim el-Cevziyye'nin (ö. 751/1350) *et-Turuku'l-hükmiyye fi's-siyâseti's-şer'iyye* (nşr. M. Hâmid el-Fikî, Kahire 1372/1953) adlı eseri zikredilebilir (edebü'l-kâdî türünde yazılmış eserler hakkında geniş bilgi için bk. İbn Ebû'd-Dem, *Edebü'l-kâdî* [nşr. Muhammed Mustafa ez-Zühaylî], s. 718-724; a.e. [nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân], nâşirin önsözü, I, 51-62). İslâm yargılama hukukunun geneli ni veya belli konularını farklı açılardan ele alan yeni ilmî çalışma ve yayınlar da klasik döneme ait edebü'l-kâdî türün-

deki eserlerin çağımızdaki devamı ve örnekleri olarak görülebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Serahî, *el-Mebsûṭ*, XVI, 59; Sadrüşşehîd, *Şerhu Edebi'l-kādî li'l-Haşşâf* (nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân), Bağdad 1977-79, I-IV; Kāsânî, *Bedâ'î*, VII, 3; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 42 vd.; İbn Ebû'd-Dem, *Kitâbü Edebi'l-kaṣâ* (nşr. Muhammed Mustafa ez-Zühaylî), Dimaşk 1982; a.e. (nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân), Bağdad 1984, I-II; Nevevî, *el-Mecmû*, XX, 125; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kādî*, VII, 251 vd.; *Keşfü'z-zunûn*, I, 46-47; *el-Fetâvâ'l-Hindîyye*, III, 306; Tehânevî, *Keşşâf*, I, 53; Bilmen, *Kamus*², VIII, 219-220; Brockelmann, *GAL* (Ar.), III, 297; Sezgin, *GAS* (Ar.), I/3, s. 54-203; Muhammed Hamîdullah, *el-Veşâ'îku's-siyâsiyye*, Beyrut 1983, s. 424 vd.; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, Ankara 1990, s. 26-30, 46, 73, 94, 102; Tanzil-ur-Rahman, "Adab al-Qādî", *IS*, V (1966), s. 199-208; Muhammed Mustafa ez-Zühaylî, "Melâmîhu't-tanzîmî'l-kaṣâ'î fi'l-İslâm", *Mecelletü Külliyyeti's-Şerî'a*, II, Mekke 1977, s. 111-112; *Mo.FI*, IV, 157-161.

SALİM ÖĞÜT

EDEBÜ'L-KÂDÎ

(أدب القاضي)

Hanefî fakihi
Ebû Bekir el-Hassâf'ın
(ö. 261/875)
İslâm muhakeme usulüne
dair eseri.

Hanefî mezhebinde muhakeme usulü (edebü'l-kadâ, edebü'l-kādî) alanındaki eserlerden bugüne ulaştığı bilinen en eskisi ve en meşhurdur. Genel anlamda muhakeme sırasında uyulması gereken usul ve kaidelerin ele alındığı eser toplam 120 bab olarak düzenlenmişse de bunları sırasıyla kadılık görevi, yemin, kefalet, şikâyet, hapis, hacir, borçlunun takibi, hak iddiası, kadılarla yazışma, vasiyet, vekâlet, nesep ve borç ispatı, ayıp

dolayısıyla akdin feshi, şüf'a, hakem tayini, ikrar, gayri müslimlerin muhakemesi, miras taksimi, nikâh, nafaka, şahitlik gibi ana bölümlere ayırmak mümkündür.

Hemen hemen her bab, râvileriyle birlikte verilmesine özen gösterilen ilgili hadis veya sahâbe ve tâbiîn sözleriyle başlamakta olup bu husus rivayetler arasında tercih yapabilme açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bazı babların başında ise örnek olarak fıkıh meseleleri zikredilmiş, böylece kazâî açıdan önceki hukukçuların (selef) vardığı çözüm şekilleri gösterilmiştir. Eser bu yönüyle tarihî bir vesika özelliğine sahiptir. Çeşitli meselelere dair İmam Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'den nakledilen bazı görüşlere diğer hiçbir eserde rastlanmaması kitabın başvuru kaynağı olarak değerini arttırmakta, belli bir mesele üzerinde, Hanefî mezhebince amel edilmeyenler de dahil olmak üzere pek çok rivayet ve çözüme yer vermesi de esere ayrı bir zenginlik kazandırmaktadır. Muhtevasının genişliği yanında konularının çeşitliliği ve dilinin sadeliği diğer önemli özelliklerindendir. Bundan dolayı en meşhur Hanefî kaynaklarından *el-Hidâye*, *el-Mebsûṭ*, *Ravzatü'l-kudât*, *Bedâ'î'u's-şanâ'î*, *Câmî'u'l-fuşûleyn*, *Reddû'l-muhtâr*, *el-Fetâvâ'l-Hindîyye*, *Fetâvâ Kâdîhân*, *el-Fetâvâ'l-Bezzâziyye* gibi eserlerde *Edebi'l-kādî*'den sık sık alıntılar yapılmıştır (Sadrüşşehîd, nâşirin mukaddimesi, I, 58-60).

Köprülü Kütüphanesi'nde bulunan (nr. 546/2), meşhur Hanefî fakihi İtkânî (ö. 758/1357) tarafından istinsah edilmiş bir nüshanın sonunda (vr. 124^a) müstensih'in, 255'te (869) Hassâf'ın huzurunda okunmuş bir nüshadan istinsahta bulun-

duğuna dair notundan eserin bu tarihten önce kaleme alınmış olduğu anlaşılmaktadır.

Edebi'l-kādî'nin, bir kısmı günümüze ulaşmış onu aşkın şerhi mevcut olup (*Keşfü'z-zunûn*, I, 46-47; Sezgin, I, 437-438) bunlardan en meşhurları Ebû Bekir el-Cessâs (ö. 370/981) ve özellikle Sadrüşşehîd Ömer b. Abdülazîz'in (ö. 536/1141) şerhleridir. Çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan eser bugüne kadar nesredilmemişse de Cessâs (Kahire 1980) ve Sadrüşşehîd (I-IV, Bağdad 1397-1398/1977-1978) tarafından yapılan şerhleri yayımlanmıştır (metin ve şerhlerin yazma nüshaları için bk. Sezgin, I, 437-438; Sadrüşşehîd, nâşirin mukaddimesi, I, 63-64, 68-72). Abdülvehhab Öztürk, Hassâf ve *Edebi'l-kādî* üzerinde bir doktora çalışması yapmıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Sadrüşşehîd, *Şerhu Edebi'l-kādî li'l-Haşşâf* (nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân), Bağdad 1397/1977, nâşirin mukaddimesi, I, 57-72; Taşkoprîzâde, *Miftâhu's-sa'ade*, II, 277, 600; *Keşfü'z-zunûn*, I, 46-47; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 103; Brockelmann, *GAL*, I, 181; *Suppl.*, I, 292; Sezgin, *GAS*, I, 437-438; Abdülvehhab Öztürk, *İslâm Hukukunda el-Hassâf'ın Yeri ve Edebi'l-Kādî Adlı Eseri* (doktora tezi, 1982), AÜ İlahiyat Fakültesi; Abdülvehhab İbrâhim Ebû Süleymân, *Kitâbetü'l-baḥşî'l-ilmî ve maşâdirü'd-dirâsâtî'l-İslâmiyye*, Cidde 1403/1983, s. 403-404.

ABDÜLVEHAB ÖZTÜRK

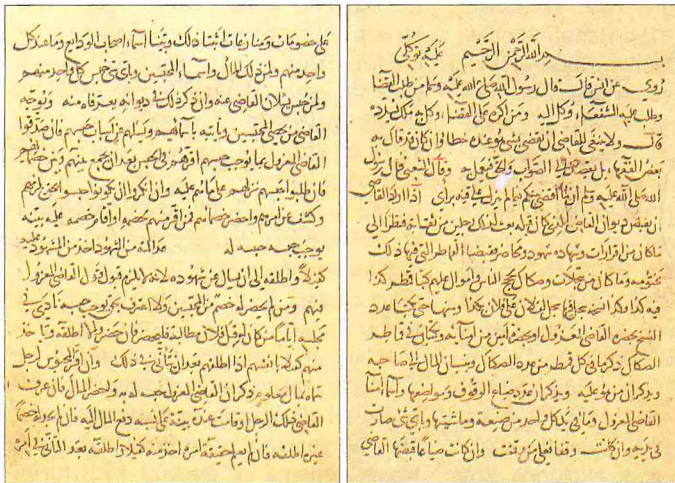
EDEBÜ'L-KÂTİB

(أدب الكاتب)

İbn Kuteybe'nin
(ö. 276/889)

devlet hizmetinde görev alan
kâtip sınıfı için kaleme aldığı
Arap diline dair eseri.

Son Emevî halifesi II. Mervân'ın kâtibi Abdülhamîd el-Kâtib'in (ö. 132/750) kâtiplere çeşitli tavsiyelerde bulunan birkaç sayfalık risâlesiyle (metni için bk. Cehşiyârî, s. 73-79) Ebû Mûsâ Abdullah b. Abdülazîz el-Bağdâdî'nin (ö. 250/864 [?]) *Kitâbü'l-Küttâb ve şifâtü'd-devât ve'l-kalem ve taşrîhü* adlı risâlesinden (nşr. Dominique Sourdel, *BEO*, XIV, 129-153) sonra aynı amaçla kaleme alınan *Edebi'l-kâtib*, Abbâsî Halifesi Mütevekkil - Alellah'ın veziri Ubeydullah b. Yahyâ b. Hâkân'a takdim edilmiş olup bu tarz eserler arasında bu hacim ve tertipte yazılan ilk kitaptır. İbn Kuteybe, *Edebi'l-küttâb* adıyla da anılan eserin mukaddimesinde iyi yetişmemiş kimselerin cehaletlerinden dolayı edipleri sevimsiz hale

Edebi'l-kādî'nin
ilk iki sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Fatih,
nr. 2269)